

дження письмового законодавства, на території України з'явилися ті члени судового процесу, які поступово перетворилися на адвокатів у сучасному розумінні цього терміну. Додатковими доказами є аналогічні процеси на території Київської землі, обивателі якої також користувалися власною уставною земською грамотою.

Джерела та література

1. Jablonskis K. Archyvines smulkmenos // Praeitis. – Kaunas, 1933. – Т. II. – Р. 423–427.
2. Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 225. (1528–1547): 6-oji Teismų bylą knyga / S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt. – Vilnius, 1995. – CXLX, 338 p.
3. Vaščukas D. Voluinės žemės privilegijos (XV a. II pusė – XVI a. pradžia): datavimo ir protografo problema // Lietuvos istorijos metraštis. – 2003/1. – Vilnius, 2004. – Р. 71–79.
4. Ващук Д. «Абыхмо держали ихъ подле права их земли» (Населення Київщини та Волині і великокнязівська влада в XV–XVI ст.). – К., 2009. – 320 с.
5. Жемайтис С. Привилей Новогрудской земле 1440 г. // Рукописные памятники. Публикации и исследования. – Вып. 4. – СПб, 1997. – С. 215–225.
6. Максимейко Н. Сеймы литовско-русского государства до Люблинской унии 1569 г. – Харьков, 1902. – 205 с.
7. Російська Національна бібліотека м. Санкт-Петербург. Відділ рукописів. (далі. – РНБ. ВР). – Ф. 293. (Західно-Руські акти). – Оп. 1. – Од. зб. 35. – Арк. 1.
8. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. – К., 2002. – 416 с.

РОЛЬ «АДВОКАТИВ» У СУДОВИХ СПРАВАХ ШЛЯХТИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО (1529–1566 рр.)

*Блануца Андрій Васильович, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник Інституту історії НАН
України*

Функції «адвокатів» у Великому князівстві Литовському (далі – ВКЛ) покладалися на прокураторів, юридичні права яких закріплені у 9 артикулі VIII розділу I Литовського статуту (далі – I ЛС) [1]. Лаконічність статті про прокураторів, де вказано, що вони можуть

представляти своїх підзахисних у судах у господарських, кримінальних та цивільних справах, а також повинні мати осілість у ВКЛ, впливає швидше за все не з причин нерозробленості законодавчої бази, а вже добре уживаної практики ведення захисних дій у судових справах ВКЛ. У 8 артикулі цього ж VIII розділу («О заступеньє в суда речи одному за другого») під «адвокатом» ужито ще один синонімічний термін особи, яким позначалися захисні функції у судочинстві ВКЛ – «приятель». Приятель за цим артикулом набував статусу захисника чужих інтересів у суді лише за домовленістю, оформленою між підсудним та його захисником спеціальним письмовим документом. При цьому строго каралися особи, які намагалися сфальшувати указаний документ.

Важливий комплекс судових справ у ВКЛ складала господарські справи, чільне місце серед яких належали питанням земельної власності. Вони у ВКЛ акумулюють ключовий сегмент економічного розвитку ранньомодерної держави. У I ЛС детально прописані усі складові набуття, тримання, володіння та розпорядження шляхетськими маєтками та землями. В артикулах I ЛС кодифіковано й на правовому рівні узагальнено практику поземельних відносин у ВКЛ, що складалася на основі звичаєвого права, великокнязівських грамот, рішень станово-представницьких з'їздів, постанов Панів-Рад ВКЛ тощо упродовж XIV – першої третини XVI ст.

Поточна практика дії «земельних» артикулів I ЛС вимагала ефективного вирішення різного роду маєткових спорів, які постійно виникали у шляхетській корпорації землевласників й землеутримувачів. Як результат, упродовж дії I ЛС усталилася процедура вирішення маєткових спорів у судовому порядку, де великий князь литовський посідав ключове місце. Саме він був останньою інстанцією винесення вироку або призначення розгляду тієї чи іншої справи. Утім, низка процесуальних процедур покладалася на великокнязівських суддів, призначуваних господарем для розгляду конкретної справи. Вагому роль відігравали також свідки з числа місце-

вої шляхти, а також пани радні, які були присутні під час винесення вироку великим князем.

Для ефективно вирішення поземельних спорів господар практикував направляти на місце суперечки своїх підданих – великокнязівських урядників, яких уповноважував розсудити за нормами діючого права той чи інший спір щодо землі чи маєтності. Яскравим прикладом може слугувати судова справа за 1553 р., коли Сигізмунду II Августу скаржився волинський зем'янин Микита Кутровський на справців мит волинської та підляшської комор Олехна та Івана Борзобагатих про те, що митники «через стародавние границы кгвалтовне земли, поля, дубровы и сеножатья имения его Кутрова отнимают и ку именъ своему Галичаном приворочают». До того ж насильне відібрання Кутровського маєтку супроводжувалося постійними наїздами на прилеглі володіння Микити Кутровського: «и также дей кгвалтовне частокрот на тые земли его выежджают, врадниковъ, слугъ и людей его кутровскихъ побили и поранили, и многие шкоды и грабежи починили и тепер дей чинят» [2, s. 1]. Відповідно до норм права Микита Кутровський «их листы нашими позовными перед знаку права позывают», прагнучи притягти кривдників до розгляду судової справи на «рок певный». Проте митники на час розгляду справи перебували у Вільносі, тому за другим призначенням року Борзобагаті-Красенські зобов'язувалися вивести своїх суддів. Утім й цього разу митникам завадили «державні» справи й доручення короля («нижли они на он час за некоторыми послугами нашими для потреб замков украинных на то рок за комиссиями зложоных на оный кгрунт земляный, где ся розницы деют, сами выехати и судей своих вывести не могли») [2, s. 2]. Зважаючи на вагомі причини, Сигізмунд II Август відтермінував розгляд судової справи, яка мала припасти на день «святое нароження панни Марии» 1552 р.

Вислухавши аргументи Микити Кутровського, великий князь литовський дав дозвіл позивачу вивести на спірні землі своїх суддів, і разом із суддями Борзобагатих-Красенських вирішити всі суперечки щодо земель. У разі неявки суддів однієї з двох сторін

Сигізмунд II Август своїм листом зобов'язував господарського дворянина Федора Бокія, а також суддю Володимирського повіту Волчка Якимовича та волинського зем'янина Григорія Сенютича Ляховицького розглянути справу Микити Кутровського й винести відповідний вирок «водле обычаю и права посполитого статуту земского». До того ж у випадку незмоги якогось судді приступити до виконання своїх обов'язків, позиваюча або відповідаюча сторона могла замінити такого («тогда он себе на местко того иного, кто похочет, того мает судею с руки свое взяти, который таковую ж моц будет мети и то справовати») [2, S. 5–6].

Із наведеної судової справи зрозуміло, що захисні функції сторони звинувачення (справці мит Олехно та Іван Борзобагаті) виконували визначені нею судді, а у разі їхньої неспроможності з'явитися на суд, король сам призначав нових суддів. Зрозуміло, що вони виконували функції «адвокатів», хоча у документі такий термін щодо їх діяльності не вживається.

Джерела та література

1. Первый Литовский Статут (1529 г.) / С. Лазутка, И. Валиконите, Э. Годавичюс. – Вильнюс: Margi rastai, 2004. – 522 с. – Библиография в сносках и в конце книги, 77 иллюстр.
2. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. – Archiwum Potockich z Radzyna. – F. 334. – Sygn. 417.

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА ЗА ІСТОРИЧНИМИ ПАМ'ЯТКАМИ УКРАЇНИ XVI ст.

Кудін Сергій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційно-правових дисциплін Академії праці і соціальних відносин

У період розбудови незалежності України, формування громадянського суспільства, невід'ємною складовою цих процесів є забезпечення, гарантування, реалізація, захист прав і свобод грома-